

MUMTOZ KUY-QO'SHIQLAR ORQALI O'QUVCHILARDA VATANPARVANLIK TUYG'ULARINI SHAKLLANTIRISH

Muhammatova Ozoda

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti
"Musiq ta'limi" kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mumtoz kuy-qo'shiqlar orqali o'quvchilar ma'naviyatini yuksaltirish, ularda Vatandarparvarlik ruhida tarbiyalash, ularda yuksak didni shakllantirish, estetik did va tafakkurini shakllantirish haqida so'z boradi. Bundan tashqari bugungi kunda umumta'lim maktablarida mumtoz kuy-qo'shiqlarni o'quvchilarga o'rgatish orqali ularning ma'naviyatiga ta'sir etuvchi omillar mazmuni haqida aytib o'tilgan.

Kalit so'zlari: Ma'naviyat, ma'rifat, ma'naviy ozuqa, mumtoz musiqa, milliy an'ana, milliy musiqa, milliy kuy-qo'shiqlar, vatandarparvarlik, o'quvchi, musiqa darsi.

Har bir xalqning o'z ma'naviyati, ma'rifati, estetikasi bo'lib, musiqa sohasi orqali o'tmishdagi qadriyatlardan tortib, to zamonaviy shakllanayotgan mafkurasini faqat ohanglarda muhrlangan betakror asarlardan anglash mumkin. Bilamizki, musiqa san'ati rivojlangan mamlakatlarda boy madaniy meroslarning biri hisoblanib, ardoqlab kelinadi. Buning sabablaridan biri sifatida, tarbiyaviy ahamiyati kuchligida deb qaraladi. Musiqa san'ati orqali tarbiyalash, nafas tarbiyasining asosiy va murakkab qirralaridan biri hisoblanib, insonni atrofdagi go'zal narsalarni to'g'ri idrok etishga va qadrlashga o'rgatadi.

Musiqa inson ruhiyatiga kuchli ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lib, uni go'zallik olamiga olib kiradi va axloqiy g'oyaviy tarbiyalashning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun aytish mumkinki, musiqa insonni yuksak did bilan qurollantiradi va unga ma'naviy ozuqa beradi. Bu jarayonni samarali tashkil etishda albatta, musiqa o'qituvchilarning roli juda katta. Shu sabab bugungi kunda jahonda musiqa o'qituvchilarni o'qitishning yangi metod va imkoniyatlarni yaratish haqida chuqur ilmiy izlanishlar olib borilmoqda.

Xususan yurtimizda ham ta'lim tizimini rivojlantirish, yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini yuksaltirish, umummilliy qadriyatlarimiz asosida o'zlikni anglashni o'rgatish va ta'lim-tarbiya berish ustuvor vazifalarimizdan biri sifatida qaralmoqda. Bu maqsadlarni ro'yobga chiqarish yo'lida milliy mumtoz musiqa san'atimizning o'rni muhim hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 17-noyabrda "Milliy mumtoz musiqamiz hisoblanmish, maqom san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"¹ gi qarori tufayli maqomchilik san'ati orqali madaniyatimizni har tomonlama rivojlantirish, xalqimiz, avvalo, yosh avlodlarimizni yuksak insoniy tuyg'ular ruhida tarbiyalash, uning estetik didi va tafakkurini shakllantirish uchun maqom san'ati ustida ilmiy-izlanishlar olib borish, uni keng jamoatchilikka targ'ib qilish, yoshlarga uning tub mohiyatini anglash va foydalanishni o'rgatish vazifa qilib qo'yilgan[1].

Shuning uchun mamlakatimizda talaba-yoshlarning musiqiy dunyoqarashi va madaniy saviyasini yuksaltirish, mumtoz musiqa san'ati orqali o'sib kelayotgan yosh avlodni yetuk shaxs etib tarbiyalash masalasi davlat dasturi sifatida ko'rilmogda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 02.02.2022-yildagi "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida"² gi qarorida umumiy o'rta ta'lim maktabi bitiruvchilarining kamida bitta milliy musiqa cholg'usini ijro eta olganlik to'g'risidagi bahoni shahodatnomaga kiritish, musiqa o'qituvchilarining kamida uchta milliy musiqa cholg'usini bilishi, maktablarda havaskor ansambllarning tashkil etilishi, yangi darslik va o'quv qo'llanmalarni yaratish, talabga javob bera oladigan malakali kadrlarni tayyorlash masalalari nazarda tutilgan[2].

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Qarori, 17.11.2017 yildagi PQ-3391-son.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 02.02.2022 yildagi PQ-112-son.

Tabiiyki, bunday imkoniyatlarning yaratilishi natijasida talaba-yoshlarning mumtoz musiqamiz haqida tushunchalarining kengayib borishiga xizmat qiladi. Kelajagi buyuk davlatni qurish uchun eng avvalo ma'naviy kamol topgan insonlarni tarbiyalash muhim ahamiyatga ega. Asrlar davomida shakllangan va xalqimizning ma'naviy hayotidan muhim o'rin olgan mumtoz kuy-qo'shiqlarimiz bu jarayonda tutayotgan o'rni benihoya muhimligi bilan ham ahamiyatlidir.

O'zbek xalqining musiqa merosida xalq qo'shiqlari qatorida bebaho ijod namunasi bo'lgan mumtoz kuy-qo'shiqlar ham salmoqli o'rin egallaydi. O'zbek mumtoz qo'shiqlari milliy qo'shiqchilik rivojini yuksaltirishda eng muhim asos bo'lishi bilan birga shaxs, xususan, o'sib kelayotgan o'quvchi-yoshlarni badiiy-estetik, madaniy, ma'naviy tarbiyasida ham yuksak ta'sirchanlik kasb etadi. Shuni e'tirof etish joizki, o'zbek xalq mumtoz ashulalari, qo'shiqlari negizida xalq og'zaki ijodi yoki mumtoz she'riyat namunalari (aksariyat g'azal janriga oid she'rlar)ga xos adabiy matn yotadi. Bundan tashqari hozirgi zamonaviy bastakorlarning ham ko'pchiligi xalq qo'shiqlarini, mumtoz va maqom kuy-qo'shiqlari ohanglaridan ijodiy ilhomlanib yangi kuy-qo'shiqlar yaratib kelishmoqda. Bu esa mumtoz kuy- qo'shiqlarimiz boy imkoniyatlarga egaligidan dalolat beradi.

Milliy musiqa – millat qalbi, uning qadrdon kuy – ohanglari majmuidir. Bunday qadrdon kuylar esa, ona allasidan boshlab qo'shiq, lapar, ashula va maqom kabi mumtoz namunalarda ham o'ziga xos tarzda mujassamdir. Mumtoz musiqa xalq ijodiyotining professional yo'nalishlariga xos bo'lgan eng sara musiqiy namunalardir. Ushbu yo'nalishga xos bo'lgan asarlar iste'dodli bastakorlar tomonidan yaratilgan hamda yuksak malakaga ega xonanda va sozandalar tomonidan ijro etib kelingan. Biz sevib tinglaydigan “Cho'li Iroq”, “Munojot”, “Ilg'or”, “Rohat”, “Qo'shchinor” kabi kuylarni hamda “Ushshoq”, “Feruz”, “Bayot”, “Suvora”, “Chorghoh” kabi ashulalarni misol qilib keltirishimiz mumkin [3].

Mumtoz shoirlarimiz, xonanda va sozandalarimiz tomonidan yaratilib va ijro etilib kelingan deyarli barcha asarlar bevosita yoki bilvosita axloqiy-estetik tarbiya uchun xizmat qilib kelgan. Binobarin xalq ijodiyotiga munosib qo'shiq-ashulalar o'z matni ya'ni she'riy mazmunlarida ifoda etib kelingan g'oyalar bilan uyg'un holatda, ya'ni matn mazmuniga nihoyatda mos ohanglar kishilar hissiyotiga kuchli ta'sir etgan.

Qo'shiq, ashulalarda odob-axloq, vatanparvarlik, Vatanga sodiqlik, uni himoya qilish, ravnaqi yo'lida kurashish, otaning qadrini bilish, e'zozlash, insoniy odob-axloq qoidalariga rioya qilish, insonlarga yaxshilik qilish, mehr ko'rsatish, do'stlikni qadriga yetish halollik, to'g'rilik singari insoniy fazilatlar madh etilgan. Yomon illatlarga nafrat, ulardan tiyilish, aks holda xalq nafratiga duch kelishi, insoniylikni yo'qotish mumkinligi haqidagi nasihatimiz she'rlar ilohiy muhabbat, sevgi, insoniy ishq, sadoqat vafoni tarannum etuvchi g'azallar hofizlar tilidan tushmay kelgan.

Musiqa darslarida o'quvchilarga o'zbek mumtoz musiqa haqida beriladigan bilim, tushunchalar tub mazmunida xalqimizning musiqa madaniyatining asrlar osha bizga yetib kelgan va ular ta'sirida hozirgi kunda ham yaratilayotgan, ijro etilayotgan nodir merosni qadrlash, asrab-avaylash, o'rganish orqali Vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning ilmiy-pedagogik tizimini yaratish va hayotga tadbiiq qilish musiqiy ta'limni o'qitishning muhim muammolaridandir.

O'zbek mumtoz musiqasi vositasida shakllangan badiiy did, badiiy nafosat, musiqiy madaniyat va xalq musiqa merosiga ongli munosabat omillari sarasiga quyidagilarni kiritishimiz mumkin:

1. Musiqiy asarning g'oyaviy mazmuni hamda ularda aks etgan badiiy obrazlarni, lirik kechinmalarni tasavvur qilish;
2. Musiqiy asar g'oyaviy mazmunining ohanglarda aks etishiga e'tibor berish, ularda o'zaro mutanosiblik va sinixronlikni anglash;
3. Kuy va ohangni mukammalligini ta'minlovchi o'ziga xos ijro talqinlarini sezish, ko'ra bilish, baholay olish;
4. Ijrochining ijro mahoratini baholay olish;
5. Asarlarning turli murakkablik darajasini anglash, ijro usuli (o'lchov-ritm), ohang bo'yoqlari, tovlanishlarini idrok etish ko'nikma va malakalariga ega bo'lish;

Mumtoz qo'shiqlarning badiiy qimmatini eng muhim jihatlaridan biri uning matni va uning mazmunida ifodalangan yuksak fikr, g'oyalarni o'zida mujassam etganligidadir. Buyuk Navoiy, Lutfiy, Bobur, Mashrab, Ogahiy, Sakkokiy, Durbek, Zebuniso, Uvaysiy, Haziniy, Furqat, Muqumiy, Zavqiy, Maxtumquli kabi ko'plab mumtoz adabiyot vakillarining yor, diyor, Vatan va ota-onani ulug'lovchi, she'r va g'azallari bilan aytiluvchi, hozirgi kunda ham xalq hofizlari tomonidan kuylanib kishilar tomonidan e'zozlanib kelinayotgan qo'shiqlarning umrboqiyiligi, xalqchilligi, ommaviyligi aslida ularda ilgari surilgan g'oyalarning juda nafis, xalq ruhiga, diliga, qalbiga yaqin musiqiy ohanglar bilan uyg'unlashib, mahorat bilan kuylanib kelinayotganligidadir [4].

Mumtoz musiqa xalqlarning milliy ananalari bilan sug'orilgan ma'naviy boyligi bo'lib ularni o'rganish va rivojlantirish har bir inson kamoloti uchun zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Qarori, 17.11.2017 yildagi PQ-3391-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 02.02.2022 yildagi PQ-112-son.
3. Begmatov.S Musiqa: 6-sinf uchun darslik. G'afur G'ulom nomidagi nashriyot matbaa uyi, 2017.
4. Matyoqubov O. Maqomot. T.: Musiqa, 2004.
5. Tolliboyev N.M. «O'zbek xalq musiqiy merosi» –Samarqand, 2000 –yil